

mással szemben álló csapatok műsorszórási rádióval való érintkezése a fehérszászlós parlamentér helyett.

Lehetséges-e a kémkedés a műsorszórási rádióval át a titkosadókon kívül is? Elméletileg igen, a kérdést már tárgyalta itt-ott a rádiószakirodalom. Olyanformán volna elgondolható a dolog, hogy a rádióban elhangzó előadások szóban vagy zenében rejtett híreket közölnének az ellenséggel. A dolog kivitele a gyakorlatban azonban igen nehéz, mert a rádiók kipróbált, nemzet-hűségben megbízhatónak bizonyult állandó szereplői csinálhatnák ezt csak rendszeresen, azok pedig nem teszik; alkalmi előadók meg nem igen juthatnak mikrofon elé az általuk meghatározott időben. Az ördög azonban nem alszik, a rádiók résen vannak. Különösen alkalmasnak látszik ilyen célokra a műsor hírverő része, már ahol reklámok még egyáltalában vannak. Ilyenirányú jelenségeket a világsajtó hírei is tárgyaltak.

KILIÁN ZOLTÁN

ORIANI ÉS SOFFICI

MI AZ OLASZ és mi a mai olasz? Ez a kérdés merül fel bennem, mikor a modern olasz irodalom két kiváló íróját lapozom, Alfredo Oriani-t és Ardengo Soffici-t. Ma különben is időszerű, hogy újból kezünkbe vegyük az első harminckötetes ópusztát és a második színes kötetkét. Oriani (1859—1909) harminc évvel ezelőtt halt meg s az évforduló gazdag kritikai termést hozott; Ardengo Soffici (sz. 1879) pedig most lett az olasz tudományos akadémia tagja, mi fokozott érdeklődés közép-pontjába állította írói és művészi egyéniségét.

Mindkettő alakja különösen alkalmas arra, hogy felvessük a fenti kérdést és hogy rajtuk keresztül, akármilyen rapszodikusán és szűk határok között, megkíséreljük a feleletet. A kortársak által alig méltányolt és hamar elfeledett Oriani teljes kiadása Mussolini kezdeményezésére nemrég jelent meg, mintegy tizenöt évvel halála után, ami azt jelenti, hogy az olasz nemzeti eszme legnagyobb képviselője benne az utóbbi évtizedek Olaszországának egyik legkiválóbb irodalmi képviselőjét tisztelte. Ezt világosan meg is vallotta, mikor sírja fölött 1924 április 7-én beszédet mondott és munkáiból, volt benső barátjával, Luigi Federzonival, az olasz királyi akadémia jelenlegi elnökével kitűnő antológiát állíttatott össze az olasz ifjúság részére. Ardengo Soffici esztétikai alapelve pedig — az író feladata „szimbólumokba átírni azt az egyetemes valóságot, mi saját lényének is valóságává lett“ — feljogosít arra, hogy az olasz szellemiség belső valóságának szimbólumait keressük írásaiban. De a kettejük lelkén keresztülsűrűdő nemzetkép egyben kiegészíti és korrigálja is egymást különböző árnyalataival, mert Oriani és Soffici két különböző olasz táj és hagyomány képviselője. Oriani annak a forradalmár Romagnának a fia, mely szellemi középpontjában, Bolognában az olasz tudomány nagy hagyományait teremtette meg, míg Soffici Toscanának, a művészetek hazájának szülötte.

Egyik is, másik is felvetette magában a kérdést, mely bennünket érdekel, mégpedig nagyon súlyos időkben: a nemzetközi szocializmus és szabadkőművesség tomboló diadala és a világháborút követő bolsevista ideológiák uralma idején. A „Lotta politica in Italia“ (Az olaszországi pártharcok

története) három kötete (1892) és a „Rivolta Ideale“ (Eszményi forradalom, 1908), Oriani főművei, éppen úgy mint a Soffici „Taccuino di Arne Borge“ (Arne Borg notesztkönyvecskéje) című művében összegyűjtött tanulmányok (1933), két háborús könyve, a „Kobilek, giornale di guerra“ és a „La ritirata del Friuli“ (1918, 1919), az egykorú nézetek tagadásával az olasz fajiság mélyebben fekvő erőtartalékából merítenek. Nemzeti önszemléletük nem az előttük elterülő kiábrándító valóságból, de törhetetlen és legyőzhetetlen idealizmusukból táplálkozik.

Ez az idealizmus az olasz lélek legalapvetőbb sajátága. Asszizi Szent Ferentől kezdve az olasz kultúra történetét állandóan úzi-hajtja a vágy eszményi magasságok felé. Elég emlékeznünk a középkor szellemét megújító olasz koldulórendek megalapítóira, a renaissance nagy felfedezőire és művészeire, a barokk-kor olasz rajongóira, a settecentóban kezdődő nemzeti újjáébredés hőseire. Valamennyiük előtt eszménykép lebegett: valami elérhetetlen Beatrice, megfeshetetlen Madonna, alig összekovácsolható nemzeti egység. S ez nyilvánul meg Oriániban is, mikor a szocializmus „próza világszemléletével“ ellentétben egy önfeláldozó, hősi életfelfogás mellett tör lándzsát, mely „eszményi forradalmával“ megújítaná az olasz gondolatot és az olasz élet formáit. Ugyanígy Sofficiben, aki oly finoman tudja leírni a Kobilek-magaslat elfoglalásáért vívott ütközetnek egy alantasz tiszt számára áttekinthető fázisait, a caporettoi vereség átélése sem tudja megrendíteni a benne élő nemzeteszmenyt. Sőt épp ellenkezőleg, minél nagyobbak érzik a szerencsétlenséget, annál inkább hirdeti apostoli hittel a feltámadást.

Ilyen vallásos, nemzeti és művészeti idealizmus mindig intuitív megérzésből táplálkozik. Való igazság az a nagyon gyakran kimondott és hangoztatott meghatározás, hogy az olasz intuitív nép s hinni, lelkesedni, magát odaadni azért tud inkább más népeknél, mert kevésbé van beállítva okok és érvek mérlegelésére. Nemcsak a nagy szentek és nagy költők, hanem a kiváló államférfiak is intuitív lelkek, hirdeti Oriani és Soffici egyaránt. Ezen alapul főleg az elsőnek egész felfogása az államférfiről, mely Bismarckról írott szép tanulmányában jut kifejezésre. Benne voltaképp azt vázolja machiavellii hévvel, milyennek képzeletben Itália újjáalkotóját. De érvényesül ez egész történeteszemléletében is. Oriani és Soffici maguk is intuitív lelkeknek bizonyulnak, mikor megsejtik és hirdetik a jövő fejlődést, holott látszólag még semmi jel sem mutat feléje.

Azonban tévedés lenne azt hinni, hogy az intuitív természet egyértelmű az érzelem túltengésével, sőt az érzélgősséggel. A nápolyi dal vagy a velencei szerenád éppoly kevésbé határozza meg az olasz jellemet, mint a magyart a cigánymuzsika. A német értelemben vett lírai dalt az olasz irodalom alig s akkor is csak germán befolyás alatt (Stecchetti) ismeri. A szerelem érzését Dante, Petrarca, Leopardi egyaránt bizonyos klasszikus tartózkodással fejezik ki, mi a nápolyi dal szentimentalizmusánál jellemzőbb az olasz érzelmi életre. Oriani és Soffici cicomátlan, kristálytisztá, de végtelenül kifejező és gondos stílusában is csak titkon és fojtottan lappang a líra.

Az intuitív jellem nem zárja ki az értelmi és érzéki elemek érvényesülését sem. Az olasz tudománynak folyamatos és hatalmas hagyománya, egy Galilei vagy Marconi korszakalkotó felfedezése, — amiben különben az intuíciónak is megvan a maga oroszlánrésze — a nápolyi filozófiai iskola Vicoval az élén és újabban Giovanni Papini firenzei köre, mely a háború előtti években a „Voce“, a „Leonardo“ és a „Lacerba“ folyóiratok köré csoportosult, eléggé bizonyítja az olasz gondolat és okoskodás nagy erejét. Soffici ez utóbbi körből nőtt ki. De milyen távol áll az olasz „raziocinio“ a francia „raison“ mindenható szerepétől!

Másrészt az olasz íróknál, Oriáninál és Soificinél is, gyakran találkozunk azzal a panasszal, hogy az olasz szkeptikus, ironikus, mindenben szeret gúnyolódni, csipkelődni. Különösen a firenzeire jellemző ez a hajlam, mely élénk ellentétben áll az intuitív természet lelkesedésre és odaadásra való készségével. E ponton azonban számot kellene vetnünk a táji különbözőségekkel, melyeket e rövid cikkben inkább feloldani, mintsem kielezni szeretnék, s fontolóra kellene vennünk, mennyire mozog az érett, józan megfontolás egy olyan lelki rétegben, mely közelebb esik ahhoz a felszínhez, hol a szkepszis, gúnyolódás és könnyed kézlegyintés lebegnek, hogy aztán sorsdöntő pillanatokban a mélyből feltörő intuitív réteg végleg magával ragadja őket. A jelenlegi olasz élet minden esetre az érett megfontolás és intuitív cselekvés erős összeolvadásáról tanúskodik.

S hogy végül az olasz eszménykeresés sohasem válik el az érzékiek talajától, arra klasszikus példa Dante Beatriceje, ez az éteri, elvont, filozófiai és teológiai szimbólum, melyben mégis ott piheg a költő legegényibb szerelmi élménye. Oriani és Soffici idealizmusának érzéki előtörténete természetesen sokkal vaskosabb. A francia naturalizmuson és impresszionizmuson nevelkedtek, mint Oriáninak vagy tizenkét regénye és novellakötete, Sofficinek pedig különösen „La giostra dei sensi“ (1919) című könyve bizonyítja.

Két írónk egyébként is élénken példázza az olasz jellemben megnyilatkozó gyakori polaritást. Az az anarchia, nyugtalan keresés, erkölcsi iránytalanság, mi életük és munkásságuk első szakaszát jellemzi, később társadalmi, erkölcsi és művészeti téren egyaránt konstruktív rendszeretetté lesz. Soffici regényalakja, Lemmonio Boreo (1911), ez az életvidámságtól duzzadó toszkan Pantagruel-típus, az akkori olasz szellemi élet teljes tagadásából indul ki, midőn kalandos vállalkozására indul, hogy Zaccagna, a nyers erő és Spillo, a fondorlatos ravaszság megtestesítőjének segítségével egymagában megváltoztassa az olasz glóbuszt. „Bifzzf § 8. Simultaneitá, chimismi“ című „verses“-kötete a futuristák legvérmesebb reményeit is fölülmulta (1915), míg a „Giomale di Bordo“-ban felrúg minden szilárd szellemi és erkölcsi támaszpontot (1915). S íme tizennyolc évvel később (Taccuino di Arne Borghi, 1933) ^a latin-klasszikus műveltség fegyvelmező erejét és a polgári élet banalitásának szükségét dicséri... Ugyanígy jut el Oriani a mindent tagadó erkölcsi anarchia regényeitől odáig, hogy a házasság szentségének védelmében írjon terjedelmes munkát. Nem magyarázható e tény egyedül a körülöttük zajló idők változásával és a maguk korszerű egyéni fejlődéséből. Forradalmi lázadás és szenvedélyes kritika éppúgy hozzátartozik az olasz lélek jellemvonásaihoz, mint a szerves építés, csupán azon végetek nélkül, melyek a német szellemet jellemzik. Az olasz lélek számára éppoly idegenek a német romantika szélsőségei, mint a germán tudomány szigorú rendszeressége. Fantáziája tiszteletben tart bizonyos, bármily távoli korlátokat, viszont betolakodik alig észrevehető finom részen a tiszta ész birodalmába is. Persze fokozottan érvényes ez Oriani történeti irányú műveire, melyek kevés forrásmunkából, inkább kézikönyvekből merítik anyagukat, értelmezik, sőt átköltik a tényeket és a múlt szellemét igyekeznek feltámasztani az egykorú jelenségek megértése és a jövő kifürkészése céljából. Olaszország múltjával szándékoznak magyarázni az 1890-es évek elkeseredett pártpolitikai harcait, vagy a közelgő „eszményi forradalom“ szükségességét. Felfogásban könnyen lehetne őket a mai szellemtudomány előfutárainak tekinteni.

Mindez természetesen sokoldalúságot feltételez, mi az olasz szellemnek ismét alapvető sajátossága, még ha ez a sokoldalúság nem mindig olyan belső harmóniában nyilatkozik is, milyenre a renaissance udvari embere

törekedett. Szociológia, politikai történet, regény, novella, essay, költemény azok a területek, ahol Oriani egyaránt szabadon mozog. Soffici megéppolyan kiváló festő, mint amilyen kitűnő szépíró, irodalom- és művészetkritikus. Hosszú párizsi tartózkodása idején írott cikkei és tanulmányai ismertették meg Rimbaud-t (1911) és az új francia művészeti irányokat Olaszországban. Ez a sokoldalúság azonban gyakran magában hordja a töredékesség veszélyét. Sofficinek csaknem minden könyve — az utolsó. „Salti nel tempo“ (1939) is — impressziók, naplófeljegyzések gyűjteménye, mindmegannyi „Arlecchino“. Mulatságos Pantagruel-regényének cselekménye szintén lazán összefűzött kalandok, vagy inkább adomák sorozatából áll össze.

Az olasz jellemet a maga egészében azonban úgy Oriani, mint Soffici római leszármazása is magyarázza. Épp ebben voltak újak a történelmi materializmus szkeptikus fajelemzéseinek korában. Ez a jellem hű marad önmagához, mert állandóan a görög-latin tradícióból táplálkozik és asszimilál minden beszívargó idegen elemet, míg másrészt a maga életfelfogását egész Európával megkedvelteti. A romanticizmus ellenben lázadást jelentett minden téren; s épp ezért voltaképpen idegen is maradt az olasz lélektől. A konstruktív, architektonikus, avagy Otto Weininger szavával élve mint Soffici teszi, a férfias római-olasz műveltség szembe került a szentimentális, anarchikus, festői vonásokban bővelkedő germán és szláv fajok feminin jellemével, miből Soffici a XX. század elejének nyugtalan művészeti keresését magyarázza. Anarchista forradalom és liberalizmus sem fémek össze a latin-római szellem rendszeretével és szervező erejével. S hogy ezek mire voltak képesek, arra vonatkozólag — fiatal koruk heves és szenvedélyes vallástagadása után — mindketten erősen kihangsúlyozzák, hogy Róma egyszer már megteremtette Európa egységét a katolicizmussal, melyben, mint Soffici mondja, a kelet nőiessége egyesült a konstruktív és utat építő latin férfiassággal. De a germán reformáció széttörte ezt az egységet, a francia forradalom pedig aztán a társadalmi osztályok harmóniáját is felbontotta. A gyakorlati politikát érintő következtetés számukra mindebből az, hogy Európa nem gyógyítható a kórokozó forrásokból származó liberalizmussal és demokráciával, hanem csupán azzal az egyetemes gondolattal, mely Rómából, a latin kultúrából és a katolicizmusból árad.

Az olasz ennek az európai misszióknak közvetlen örököse. Hazafisága sohasem volt sovíniszta, csak önmagát látó önzés, hanem mindig volt benne valami egyetemes vonás. Európa és az emberiség ügye lebegnek szeme előtt a maga legsajátabb problémáinak megoldásában is. A humanitás ott lappang az igazi olasz patriotizmus formái alatt és ez az egyedüli olasz: ideológia, ami a francia, német, angol nemzeti ideológiákkal párhuzamba állítható. Petrarca és Leopardi ilyen értelemben hazafiak, Oriani egyetemességre törekvés nélkül nem tud italianizmust elképzelni, Soffici háborús könyveit pedig épp ez a humanizmus teszi vonzókká. Ez persze nem jelent nemzetköziséget és ugyancsak távol áll egy Romain-Rolland pacifizmusától. Az egyetemesség Oriani és Soffici felfogása szerint csupán nemzeti és népi alapra épülhet. Minél szilárdabb ez az alap, annál értékesebb a belőle származó egyetemes szervező gondolat. Az olasz nép vitalitása pedig frissebb és érintetlenebb, mint a legtöbb európai népé. Oriani főleg a rendkívül előnyös népesedési statisztikára építi reményeit, míg Soffici rámutat arra, hogy az olasz irodalom Daniétól kezdve igazán népi irodalom volt s hogy az olasz kultúra nem valamely kiváltságos osztály, hanem az egész nép tulajdona. Ilyen népi kultúrán táplált humanizmus központjává álmódják íróink a jövőben Rómát és az új Olaszországot. Maga az Imperium is, melyet mindketten apostoli hévvel hirdetnek és jósolnak meg, csak esz-